

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
X Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Суми
2023

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Власенко В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Гончаренко А. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Дегтярьов С. І., д-р іст. наук (Сумський державний університет);
Ільницький В. І., д-р іст. наук (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка);
Каганов Ю. О., д-р іст. наук (Запорізький національний університет);
Камьонка М., д-р габ. (Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Польща);
Король В. М., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Котляр Ю. В., д-р іст. наук (Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв);
Куліш А. М., д-р юрид. наук (Сумський державний університет);
Лебідь А. Є., д-р філос. наук (Сумський державний університет);
Лобко Н. В., канд. іст. наук (Сумський державний університет);
Черкасов А. А., д-р іст. наук (Cherkas Global University, США).

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради
Навчально-наукового інституту права СумДУ
(протокол № 10 від 01.06.2023 р.)

**Суспільно-політичні процеси в Україні та світі:
історія, проблеми, перспективи** : матер. X Всеукр. наук.-
практ. конф. (Суми, 28 квітня 2023 р.) / ред. колегія :
В. М. Власенко, А. В. Гончаренко, С. І. Дегтярьов та ін.
Суми : Сумський державний університет, 2023. 196 с.

До збірника увійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, виголошені в рамках X Всеукраїнської науково-практичної конференції «Суспільно-політичні процеси в Україні та світі: історія, проблеми, перспективи», присвяченої актуальним питанням суспільно-гуманітарних наук.

© Сумський державний університет, 2023

МИХАЙЛІЧЕНКО М. А.

*кандидат історичних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет*

ПАМ'ЯТКИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ СУМСЬКОГО РАЙОНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

Потужним рушієм для розвитку територій є туризм, зокрема історико-культурний, базовим маркером якого є відвідування об'єктів, що характеризують історичний процес та культурні явища. Такими об'єктами є не лише музеї, а й пам'ятки культурної спадщини [4; 9].

На території Сумського району (без урахування м. Суми) розташовано 5 пам'яток культурної спадщини національного та 623 місцевого значення, включених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Серед об'єктів, внесених до реєстру за категорією національного значення переважають пам'ятки археології: городище літописного міста Вира IX – XIII ст. у м. Білопілля; багат шарове городище IX століття до нашої ери – IV ст., городище і селище V – IX ст. поблизу с. Битиця; городище, селище і могильник IX – XIII ст. поблизу с. Зелений Гай; городище, селище і могильник IX – XIII ст. поблизу с. Шпилівка; будинок, у якому народився Олександр Олесь у Білопіллі. Лише один з цих об'єктів пристосований для використання із туристичною метою – на території городища літописного міста Вира розташований міський парк, в якому до недавнього часу (останній захід відбувся 25 вересня 2021 р.) проводився фестиваль історичної реконструкції

«Вирський град». На жаль, інша видатна пам'ятка Білопілья, будинок, у якому в 1878-1893 рр. мешкав Олександр Олесь, втратила свій аутентичний вигляд, оскільки у 1979 р. дерев'яний будинок був перепланований та обкладений білою цеглою [5, с. 240-241; 8].

Слід згадати й про об'єкти культурної спадщини, які отримали за радянських часів статус пам'яток республіканського значення, проте наразі не включені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. Це садиби графа Камбурля в смт. Хотінь, Куколь-Яснопольських в с. Куянівка, Ліщинських в с. Кияниця. Дотепер в садибі графа Камбурля збереглися (у доволі занедбаному стані) лише два флігелі й частково парк. Значної руйнації зазнав палацо-парковий ансамбль с. Куянівка, від якого вціліли лише рештки садибного будинку, церква св. Іоанна Воїна й залишки парку. У аварійному стані перебуває садиба Ліщинських у Кияниці, для збереження якої науковцями Сумського національного аграрного університету розроблені рішення консервації [3; 5, с. 265-268, 1208-1209; 6].

Серед територій, на яких сконцентроване найбільше число пам'яток, можна назвати низку населених пунктів поблизу Сум, Лебедин, Миропілья. Навколо обласного центру збереглося (переважно у занедбаному або напівзруйнованому стані) немало взірців садибної архітектури XVII-XIX ст., зокрема будинок Прянішнікова в Рогізному, маєток Кондратьєвих у Старому Селі з кам'яницею (т.зв. «Теремок») XVIII ст., садиба Кондратьєвих-Суханових в Низах [7].

Чимало пам'яток культурної спадщини розташовано в м. Лебедин. Тут зберігся будинок братів Залеських, у якому 1859 р. зупинявся Тарас Шевченко, хата сотника Івана

Красовського (на жаль, ці пам'ятки були перебудовані й втратили аутентичний вигляд), кілька церков XVIII-XIX ст. (у тому числі Воскресенська дерев'яна церква 1789 р.), торгові ряди 1847-1856 рр., хірургічний корпус земської лікарні 1910 р. та інші пам'ятки історії та архітектури. Своєрідною візитівкою Лебедина є колишня будівля міської управи із пожежною каланчею, яка нагадує ратушну башту (тому цю будівлю у популярній туристичній літературі часто називають ратушею) [5, с. 240-241; 7].

Чимало пам'яток історії та культури розташовано в населених пунктах неподалік Лебедина. Так, в с. Ворожба, що на шляху до Лебедина, збереглися Преображенська церква з дзвіницею (кін. XIX ст.). Неподалік Ворожби, у с. Лифине можна побачити залишки садиби Хрущових, де гостював у 1859 Тарас Шевченко. На захід від Ворожби лежить с. Межиріч, в якому знаходиться унікальний мурований Успенський собор 1759 г. Від Межиріча вниз по р. Пслу аж до межі Полтавської області простяглася суцільна низка історичних сіл з пам'ятками археології, історії, архітектури й природи, в одному з яких, Бобровому, стоять залишки Миколаївської церкви 1730 р. – найдавнішого точно датованого дерев'яного храму Слобожанщини. На жаль, ця пам'ятка активно руйнується й на думку фахівців приречена до скорого зникнення [2; 5, с. 6; 7].

Шанувальників старовини зацікавить село (колишнє місто) Миропілля, на його території якого розташовано 16 пам'яток архітектури, що утворюють комплекс, який дає досить цілісне уявлення про життя провінційного міста кінця XIX – початку XX ст. На шляху від Сум до Миропілля знаходиться с. Грунівка, яке прикрашає незвичайна за своєю

архітектурою (близькою до католицьких храмів) церква архистратига Михаїла [5, с. 550-551; 7].

Отже, на мапі Сумського району можна виділити низку місць, які можуть зацікавити поціновувачів пам'яток минулого. Однак, доводиться констатувати, що значна кількість пам'яток перебуває у стані «живописних руїн» і вимагає якщо не реставрації, то хоча б консервації. Пощастило зберегтися переважно тим, які так чи інакше використовуються, зокрема низці храмів, що підтримуються у відносно належному стані зусиллями релігійних громад. В сучасних реаліях, на мою думку, лише Лебедин має шанси використати власний історико-культурний потенціал для перетворення на туристичний центр (за умови розбудови відповідної інфраструктури). Що ж стосується менших населених пунктів, то доля Миколаївської церкви у Бобровому красномовно свідчить про перспективу поступової втрати значної частини місцевого архітектурного надбання. При цьому традиційні проблеми у справі охорони пам'яток культурної спадщини (недостатність ресурсів для відбудови та реставрації, брак відповідних фахівців, байдужість) посилюються викликами воєнного часу. У цьому сенсі особливо прикорм є становище прикордонного Миропілля, унікальний комплекс архітектурних пам'яток якого вимагає не просто збереження, а музеєфікації, аж до створення історико-культурного заповідника.

---

1. Вирський град. URL: <https://bilopillia.city/articles/tag/virskij-grad>

2. Гельмінтінюв А. За крок від трагічного фіналу: впала дзвіниця дерев'яної церкви Миколи Чудотворця в селі Боброве на Лебединщині. <http://dancor.sumy.ua/news/newslne/431457>

3. Душин В., Луцьковський В., Циганенко Г. Обстеження, оцінка технічного стану та розробка рішень з консервації будівлі «Садиба Лещинських» у с. Кияниця Сумського району // The XXXIII International Scientific and Practical Conference «Trends in the development of science in the modern world», August 23-26, 2022, Graz, Austria. С. 13-27.

4. Закон України «Про охорону культурної спадщини». Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

5. Звід пам'яток історії та культури України. Сумська область / НАН України. Інститут історії України; Центр досліджень історико-культурної спадщини України. Київ, 2017. 1855 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0013186>

6. Пам'ятки архітектури національного значення Сумської області. URL: https://www.wikiwand.com/uk/Пам%27ятки_архітектури_національного_значення_Сумської_області.

7. Перелік пам'яток культурної спадщини місцевого значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. URL: <https://mkip.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-pamyatok-miscevogo-znachennya.html>

8. Перелік пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України. URL: <https://mkip.gov.ua/content/perelik-pamyatok-kulturnoi-spadshchini-nacionalnogo-znachennya.html>

9. Терес Н. Розвиток історико-культурного туризму в Україні на сучасному етапі // Історико-культурний туризм: український та світовий досвід. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (Київ, 5 квітня 2019 р.) / редкол.: О. П. Реєнт (голова), В. П. Капелюшний, І. К. Патріляк, О. П. Гончаров, Н. В. Терес. Київ: «Фоліант», 2019. С. 30-35.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ЛОКАЛЬНІ СТУДІЇ

- Бакуліна Є. С.**
Василь Вишиваний у боротьбі за Україну 3
- Власенко В. М.**
До біографії професора Леоніда Фролова 11
- Дегтярьов С. І.**
Джерелознавчий потенціал Повного зібрання законів Російської імперії щодо вивчення історії Сумщини 18
- Єльнікова А. О.**
Дослідження діяльності Українського національно-демократичного об'єднання 25
- Зьоменко М. В.**
До історії Міністерства преси та пропаганди УНР (за матеріалами фонду 1113 ЦДАВО України) 29
- Король В. М.**
Візуальні матеріали, присвячені сільській електрифікації, на сторінках повоєнної обласної преси Сумщини (1945-1955 рр.) 35
- Кудінов Д. В.**
«Камень громовой или упавший с неба»: до історії падіння та початку вивчення «сумського метеорита» 46
- Кулешова А. В.**
Передумови видання Валуєвського циркуляру 1863 р. 55

<i>Мірошніченко А. В.</i> Кримські татари: поніверяння депортації	59
<i>Осадчий Є. М.</i> Бунякинський перевіз на Сеймі	64
<i>Принь О. В.</i> Бутаков В'ячеслав Інокентійович (1882–1946) – революціонер, археолог-аматор, історик	70
<i>Ровенська С. М.</i> Олександр Сема (Семмо) – сотник армії УНР та письменник	76
<i>Рубан А. В.</i> Європейський підприємницький капітал у машинобудівній промисловості на українських землях (1874–1914 рр.)	79
<i>Рубан В. В.</i> Спортивний часопис «Гарт» (1946) (до історіографії проблеми)	83
<i>Слюсарєва Є. О.</i> Аграрне питання в програмах політичних партій в роки Української революції (1917-1921)	90
<u>ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ</u>	
<i>Гончаренко А. В.</i> Централізація державної влади в Італії фашистським режимом Беніто Муссоліні у 20–30-х рр. ХХ ст.	95
<i>Дегтярьова Д. С.</i> Історичні передумови встановлення культу особи	103

Мурашко К. О.
К. Родзаєвський: нариси з біографії російського фашиста 108

Тихончук Д.
Економічний успіх повоєнного відновлення: досвід французької держави (1944–1969 рр.) 112

Червяченко В. Р.
Чехословаччина напередодні «Празької весни» 1968 р. 116

СУСПІЛЬСТВО І ПОЛІТИКА: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Власенко В. М., Сугоняко Д. Р.
До біографії Якова Моралевича 122

Гаврилишин П. М.
Богдан Гаврилишин – член Римського клубу 131

Зьоменко М. В.
Створення Міністерства преси і пропаганди УНР 136

Лобко Н. В.
Вплив радянського гендерного порядку на формування трудової орієнтації чоловіків і жінок 140

Степанов В. В.
Мова як засіб маніпуляції в процесах державотворення і політичних трансформацій 146

Тодоров І. Я.
Безпекові гарантії для України: стан і перспективи 151

КУЛЬТУРА ТА СУСПІЛЬСТВО: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Антонов Є. М.

Сумський обласний художній музей
ім. Никанора Онацького 156

Бублик О. І.

Звичаї та побут жителів села Закотне
Луганської області 160

Єгорова Є. С.

Вплив російсько-української війни на крелевецьке
переборне ткацтво 168

Карпенко М. В.

Козацькі традиції: матеріали до вивчення питання 174

Кузьома В. С.

Казка «Приречений царевич» як джерело до вивчення
історії Давнього Єгипту 177

Михайліченко М. А.

Пам'ятки культурної спадщини Сумського району та
перспективи розвитку історико-культурного туризму 183

Шуть Т. І.

Заклади жіночої духовної освіти на території
Наддніпрянської України в ХІХ ст. 188

Наукове видання

**СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ
В УКРАЇНІ ТА СВІТІ:
ІСТОРІЯ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Матеріали
Х Всеукраїнської науково-практичної конференції

(Суми, 28 квітня 2023 року)

Оригінал-макет підготовлено на
кафедрі історії СумДУ

Редколегія не несе відповідальності за точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Матеріали друкуються в авторській редакції. Точка зору редколегії не завжди збігається з точкою зору автора.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 16,77. Обл.-вид. арк. 19,83. Тираж 100 пр. Зам.№
Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.